

VIAȚA CULTURALĂ A DOROHOIULUI. ÎNVĂȚĂMÂNTUL DE LA GRIGORE ALEXANDRU GHICA LA CUZA VODĂ

La începutul epocii moderne, prin osteneala unor boieri luminați și a burgheziei în ascensiune, școala românească este pusă tot mai mult în slujba emancipării sociale și naționale, crește numărul școlilor și organizarea lor, paralel cu sporirea interesului pentru știința de carte în rândul celor mai diverse categorii sociale din mediul rural și urban. Conținutul învățământului este orientat către discipline științifice și practice consolidându-se învățământul în limba română, acesta fiind organizat în trei categorii: școli de nivel inferior (elementar) în care se predau noțiuni de citire – scriere, aritmetică; școli de nivel mediu în care se punează bază pe studiul gramaticii slavone și române, se învăța aritmetica și ceva geometrie (pentru măsurarea pământului), cronologie, caligrafie de acte etc.; școli de nivel superior (academii) în care se predau: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria și muzica¹. Școlile mănăstirești, organizate pe lângă mănăstiri, episcopii și biserici, realizau pregătirea de cadre ecleziastice, iar școlile domnești, care erau organizate și susținute prin grija domniei, pregăteau slujbași pentru cancelaria domnească, vameși, dascăli pentru școli etc. În școlile orașenești se pregăteau, în primul rând, slujbași pentru administrația orașului, logofeți și strângători de bir.

În Moldova, la Iași, la începutul secolului al XVIII-lea, funcționau trei școli: o școală domnească cu limba de predare greacă², o alta pentru învățarea limbii slavone și o școală în limba română. Aceste școli sunt amintite și în hrisovul din anul 1728, unde se precizează că la această „a treia școală”³ urma să se predea „cele dintâi elemente ale limbii românești”, după care „celelalte cărți bisericești” și caligrafia. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se înființează școli domnești în aproape toate ținuturile Moldovei și pe lângă cele trei episcopii de la: Roman, Huși și Rădăuți.

La Dorohoi, prima școală, domnească, a fost înființată în anul 1766, anul marii reforme în învățământ din Moldova, prin „hrisovul școalelor” domnești emis de Grigore Alexandru Ghica (Grigore Alexandru – Vodă Ghica). În hrisov se subliniază că s-au orânduit 23 de dascăli pentru limba română „în toată țara”, la „fiecare eparhie și ținut”, pentru ca „toți creștinii țării acesteia, mireni și copiii preoților, să se preocosească cu învățătura”. În același hrisov se menționează că s-au numit dascăli la Suceava, Câmpulung, Neamț, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Vaslui, Tutova, Fălciu, Grecești, Lăpușna, Chișinău, Orhei, Soroca, Cernăuți, *Dorohoi*, Botoșani, Hârlău, Cărligătura și Iași.⁴ Dascălii erau plătiți cu 60 lei pe lună, învățătura desfășurându-se în limba română, școlile fiind numai „moldovenesti”⁵. După retribuția dascălilor se poate deduce că aceste școli erau de nivel elementar, învățându-se aici scrierea și citirea pe cărți bisericești și ceva noțiuni de aritmetică.

Noua organizare școlară trebuia să intre în vigoare de Sfântul Gheorghe al anului 1766⁶. Cât timp a funcționat la Dorohoi această școală domnească și cine răspundea de buna ei funcționare nu avem știre documentară, dar putem accepta că ea a funcționat cu întreruperi datorate deselor războaie, vreme îndelungată școala fiind instituția necesară formării noilor dregători, dascăli și preoți. Nu știm nici cât de mare a fost numărul elevilor și nici dacă printre ei se găseau și ucenicii săraci de care amintește hrisovul din 1766, dar credem că școala a funcționat mulți ani și cu un număr suficient de elevi. Reforma școlară din 1766, căreia i se datorează înființarea școlii, a fost de o covârșitoare însemnătate pentru dezvoltarea învățământului din Moldova întrucât prin această reformă școlile în limba română au intrat în grija statului, alături de școlile grecești, au devenit școli publice, recunoscându-se în acest chip poporului român dreptul la învățtură în propria limbă.

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, când se amplifică procesul de difuzare a cărții românești, care pătrunde treptat în toate mediile, atât de dornice de cultură națională, o parte din boierimea românească lezată de abuzurile aparatului administrativ fanariot dar și burghezia românească în curs de constituire, își unesc forțele pentru a înfăptui una din acutele nevoi ale societății: *școli în limba română*. Reforma școlară din 1766 este de o covârșitoare însemnătate pentru dezvoltarea învățământului din Moldova, întrucât prin această reformă, școlile în limba română au intrat în grija statului, alături de școlile grecești,

¹ *Istoria învățământului din România*, vol. I, EDP, 1983, p. 243.

² Barițiu George, „Directorul de școale Șincai”, în *Transilvania*, 1885, nr. 5-6.

³ Iorga Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, Ediție îngrijită de I. Popescu Teiușan, București, EDP, 1971, p. 28.

⁴ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, I-IV, București, 1892, vol. IV, p. 53.

⁵ Iorga Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, EDP, București, 1971, p. 47.

⁶ *Hurmuzaki*, XIV, p. 1184, nota (traducerea în biserică ortodoxă, XV, p. 785 și următoarele).

au devenit școli publice, recunoscându-se în acest chip poporului român dreptul la învățătură. Influența școlii din Botoșani, școală aflată permanent sub grija domniei, alături de școlile din Galați și Iași, școli în care se simte spiritul adus din Occident, se va extinde și menține și la reședința ținutului vecin, Dorohoi. Războiul ruso-turc din 1806-1812 a întrerupt în cea mai mare parte activitatea școlilor ținutale. După 1812, școala românească își precizează treptat activitatea, care se desfășoară după un orar bine întocmit, pe clase, obiecte și dascăli, dimineața și după amiaza, iar programa prevedea predarea gramaticii limbii române, a aritmeticii, a unor cunoștințe elementare de geografie, istorie și morală⁷.

Dezvoltarea economică tot mai accentuată a orașului Dorohoi, ca și a celorlalte orașe moldovene, mai ales după tratatul de la Adrianopol din 1829, și nevoia unui număr tot mai mare de brațe de muncă, au făcut să crească ritmul și procentul strămutării țăranilor din împrejurimi spre oraș. Fugind sau folosind legea vremii care îi permitea să se mute la oraș, țăranul caută să scape de obligațiile impuse de proprietar sau arendaș și devine salariat într-un atelier sau manufactură. Aceștia i se mai adaugă și meșteșugarul sau negustorul de sat, care, pentru a scăpa de aceleași constrângeri, se îndreaptă spre oraș, căutând să lucreze pe cont propriu sau integrându-se într-una din formele de muncă specifice mediului urban. În acest fel crește numărul familiilor ce aparțineau „treptei de jos” și care reprezenta la Dorohoi, la mijlocul secolului al XIX-lea, aproximativ 50% din populația orașului. Pentru această pătură socială, ca și pentru burghezia în curs de formare, școala în limba română era o necesitate imperioasă în lupta pe care noua clasă o ducea pentru cucerirea puterii politice și economice.

Regulamentul Organic, prima constituție românească, a fost legiuirea fundamentală după care s-au condus Moldova și Țara Românească după 1831, fiind nu o lege specială, ci o lege cadru, dispunând, mai ales la nivel de principii și reglementări generale, în domeniile principale ale organizării politice și administrativ-economice a țării. Regulamentul Organic proclamă, pentru prima dată, învățământul drept sarcina statului, școala o instituție permanentă și pune bazele unei politici școlare naționale. Pe temeiul acestuia au fost elaborate primele legiuri școlare în deplinul înțeles modern al cuvântului, în Principatele Române. În felul acesta făcea să înceteze situația de provizorat și discontinuitate a școlii din Moldova, creând un adevărat sistem de învățământ instituționalizat, cu un conținut și o organizare asigurate prin lege⁸. Regulamentul Organic, făcând din școală un serviciu public, prevedea că limba de predare „va fi limba moldovenească, nu numai pentru înlesnirea școlerilor și cultivarea limbii patriei, ce încă și pentru cuvântul că toate pricinile publice trebuie să se tractarisscă în această limbă, pe care locuitorii o întrebuințează și în sărbătorile bisericesti”⁹, această prevedere fiind explicit o expresie a victoriei curentului național în Moldova.

Pentru a se realiza principiul că școala este un bun public, prin regulament se hotăra ca fiecare ținut să aibă o școală „obștească națională” începătoare (elementară), iar pentru început prevedea că aceste școli „se vor așeza în orașele: Romanul, Hușul, Galații, Focșanii, Bârladul și Botoșanii”¹⁰. Administrația generală a școlilor era încredințată Epitropiei Învățăturilor Publice, alcătuite la început din trei membri, președinte fiind Gheorghe Asachi. Ea administra bugetul, numea profesorii și personalul școlilor, răspundea de conținutul lecțiilor, de calitatea manualelor destinate a fi folosite în școli, precum și de „toate cele ce vor putea ajuta la răspândirea luminilor în țară și la extinderea artelor cele mai utile”¹¹. Cheltuielile școlilor urmau să fie acoperite prin alocații bugetare – 200.000 lei anual – și dintr-un fond creat prin preluarea la buget a „zeciuelei” din lefurile funcționarilor publici și din pensii¹². Regulamentul Organic consolidează și dezvoltă unele măsuri privind etatizarea învățământului, măsuri începute sub domnia lui Ioan Sandu Sturza, creând cadrul legislativ general și în acest domeniu. Anul școlar începea la 1 septembrie și dura până la sfârșitul lunii iulie (20), urmând după examene, vacanța. El era împărțit în două semestre: de iarnă (septembrie-februarie) și de vară (martie-iulie). La sfârșitul fiecărui semestru elevii susțineau câte un examen public, în prezența unui comitet de inspecție, format din doi boieri pământeni numiți de ispravnic și a publicului¹³. Pe lângă școlile ținutale prevăzute a funcționa cu câte o clasă elementară iau ființă și primele școli sătești. În 1838, ia ființă la Pomârla, pe moșia hatmanului Anastasie Bașotă, o școală pentru învățătura copiilor de țărani, prima școală sătească din Moldova¹⁴.

⁷ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, I-IV, București, 1892, vol. I, pp. 85, 87, 116-117.

⁸ *Regulamentul Organic* (abreviat RO), ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004.

⁹ Articolul 421 din RO.

¹⁰ *Ibidem*, articolul 420.

¹¹ *Reglement de l'instruction publique en Moldavie*. Textul la Arhivele Statului București, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, Ds.133/1832, f.1, art.1.

¹² Conform articolului 423 din RO.

¹³ Dan Bădărău, „Organizarea și conținutul învățământului public din Moldova între anii 1832 și 1848”, în *AIIXI*, XVII, Iași, 1980, Edit. Academiei R.S.R., pp. 352-353.

¹⁴ *Ibidem* II, nr. XVIII, 1981, p. 13.

Perioadă de adânci prefaceri, etapa cuprinsă între 1821-1848, când a avut loc în Principate și cea dintâi modernizare a veacului, s-a reflectat pe plan cultural în profunde mutații calitative și cantitative. Pe fondul unui recul treptat al limbii grecești, limba română se impune tot mai mult ca limbă de predare, fapt ce a ridicat problema îmbogățirii și modernizării vocabularului științific, ca și cel al definitivării gramaticii. În același timp, numărul elevilor în Moldova a sporit, de la 531 în 1832 la 2621 în 1847¹⁵. Domnitorul Moldovei, Mihail Sturza, spirit luminat al vremii, poruncește în 1847 înființarea a 14 școli în capitalele de ținuturi, cu o durată a cursurilor de 3 ani. Conținutul programei școlare urma să cuprindă rugăciuni, citirea și scrierea românească, memorizarea, catehismul, gramatica, aritmetica și istoria blică, geografia și istoria patriei. La fiecare din aceste școli urma să fie un profesor plătit cu 3.200 lei pe an și doi adjuncți din care unul cu 1.000 lei și celălalt cu 800 lei¹⁶. Evenimentele ce au urmat în 1848 au oprit finalizarea inițiativei domnești, care avea trimitere și la Dorohoi.

Școala publică de băieți din Dorohoi. După încetarea ocupației ruso-turce, 1849-1851 și evacuarea armatelor de ocupație, în aprilie 1851, noul domn al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, nepot al lui Mihail Sturza, domn cu fire deschisă spre înnoire și pe care Vasile Alecsandri îl caracteriza drept „un domn patriot, liberal, cu suflet blând și frumos ca o fată”¹⁷, inițiază o politică de reforme acordând o atenție deosebită învățământului, spitalelor, lucrărilor edilitare și dezvoltării forțelor armate ale țării. Noul „Regulament școlar moldovean” prevedea „o învățătură publică...gratuită și slobodă”¹⁸. Regulamentul menționat impunea de asemenea înființarea de școli primare în toate orașele la care urmau să fie adăugate și câte o școală de fete în fiecare județ¹⁹. În aceeași lună, ianuarie 1851, domnitorul înființează „așezământul pentru reorganizarea învățaturilor publice în Principatul Moldovei”, din care făceau parte, printre alții, Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. Noua instituție proclama gratuitatea învățământului, fixa treptele de învățământ, primar, secundar și „înalte științe”, se ocupa de problema pregătirii cadrelor didactice, elaborarea de programe și manuale școlare, toate științele, obiectele de studiu urmând a se preda numai în limba română²⁰. Din motive financiare, multe târguri întârzie înființarea de școli, situație în care domnitorul hotărăște ca sumele necesare pentru școli să fie eliberate din Casa Școalelor, „din a cărei mijloace trebuie să se facă educațiunea tinerimii, iar nicidecum de efortile târgurilor, a căror venituri sunt menite a sluji pentru îmbunătățiri materiale ce privesc pe comunități”²¹.

La acea dată, în anul 1851, nici Dorohoiul, reședință de ținut, nu avea o școală publică, fiii de boieri, negustori și meșteșugari mai înstăriți urmând asemenea cursuri la școlile din Botoșani, Mihăileni și Iași. În oraș funcționa doar o școală de dascăli condusă de protopopul ținutului, Arghirie Aritmescu și ai cărei elevi erau oameni maturi, mulți dintre ei purtând barbă până la brâu, cum ședea bine unui dascăl de țară²². În acest context se înființează și la Dorohoi prima școală publică. Dorința târgoveților de a avea o școală publică era atât de vie, încât aceasta se deschide cu solemnitate la 18 iunie 1851 „deși vacanțele sosiseră”²³. La solemnitatea de deschidere festivă a școlii participă oficialitățile locale reprezentate de Mihalachi Ștefanovici, primul efort al Dorohoiului, dregători ai isprăvniciei, boieri, negustori și meșteșugari. Tedeumul, ce marca solemnitatea, a fost ținut la Biserica de lemn „Adormirea” din Dorohoi, evenimentul fiind apreciat „ca o dovadă neclintită a legăturii ce a fost totdeauna la noi între altar și între școală”²⁴. Primul profesor al școlii a fost Grigorie Soroceanu care, în discursul inaugural, apreciază școala ca „raza culturii și moralei menită a asigura cu pas sigur și statornic prosperitatea țării, cultivarea în rândul tineretului a sentimentului dreptății și al păzirii legilor”²⁵. Școala își desfășoară activitatea pe baza „așezământului școlar” publicat de domnitorul Ghica la 1 ianuarie 1851, iar profesorii școlilor erau aleși de Eforia școlilor care clasifică și elevii²⁶.

Baza materială a școlii. Documentele păstrate nu menționează localul unde a funcționat la început noua școală primară de băieți, reținându-se doar că școala a funcționat în spații închiriate, în niște case ce urmau a se vinde „la cel mai rău loc între jidovi”. În această situație, primăria închiriază un nou spațiu

¹⁵ Dan Berindei, „Dezvoltarea culturală în perioada 1821-1848” în *Istoria românilor*, vol. VII, Tom. I, EE, 2003, p. 334.

¹⁶ Th. Codrescu, *Uricariul*, VII, p. 325.

¹⁷ Apud Leonid Boicu, *Adevărul despre un destin politic. Domnul Grigore Alexandru I. Ghica, 1849-1856*, Iași, 1973, p. 38.

¹⁸ Dan Berindei, „Domniile de la Balta-Liman” în *Istoria românilor*, vol. VII, Tom. I, EE, 2003, p. 416.

¹⁹ Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)*, pp. 104-105; vezi *Așezământul pentru reorganizarea învățământurilor publice în Principatul Moldovei, lucrat în anul 1850, de comisia anume rânduită de Prea Înălțatul Domn Grigorie Alexandru Ghica, în anul I al Domniei Măriei Sale*, Iași, 1851.

²⁰ Nicolae Borcecianu, Petru Vladcovski, *Învățământul românesc în date*, Edit. Junimea, Iași, 1979, pp.156-157.

²¹ V.A. Urechia, *op.cit.*, Tom. III, p. 56.

²² Ștefan Ciubotaru, *Pagini din istoria învățământului botoșănean. 1859-1848*, București, 1987, p. 187.

²³ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800 la 1864*, București, 1892, vol. II, p. 56.

²⁴ D. Furtună, „Știri nouă despre Spiru C. Haret, lămuriri, date biografice și scrisori”, în *ARMSSSI*, seria III, tomul XII, (1931) București, pp.327-328.

²⁵ Ștefan Ciubotaru, *op. cit.* p. 61.

²⁶ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800 - 1864*, tomul III, p. 53.

pe o durată de 3 ani (23 aprilie 1852- 23 aprilie 1855), casele stolicnicului Sclaru Șișcălă, pentru o chirie anuală de 800 lei, sumă achitată de Eforia orașului²⁷. Întrucât până în octombrie 1856 nu exista un cadru legal prin care eforturile să asigure finanțarea cheltuielilor materiale ale școlilor începând cu luna următoare, Departamentul Cultului și Instrucțiunii Publice împuternicește eforturile să asigure mijloacele financiare necesare pentru întreținerea școlilor, cerneală, hârtie, burete, cretă, lumânări, reparații, mobilier, chirii etc.

Bugetul școlii, inclus în bugetul comunei, urma a se face în trei exemplare, unul rămânând la eforie, celelalte două urmând să fie trimise la Departamentul din Lăuntru și respectiv Departamentul Cultului și Instrucțiunii Publice, ultimul asigurând și plata profesorilor²⁸. Pentru anul școlar 1856-1857, Sfatul orașenesc stabilește bugetul școlii la 1.500 lei subvenție asigurată din fondul comunei²⁹. În iunie 1856, la insistențele Sfatului orașenesc către Departamentul din Lăuntru, care este nemulțumit de activitatea didactică și gestionarea bugetului școlii de către Grigorie Soroceanu, este numit profesor al Școlii publice din Dorohoi, Ioan V. Adrian³⁰. În aceeași adresă se solicită pentru școală alocarea unei sume de bani pentru care se cere întrebuintărea „cu bună credință” și „socoteală lămurită sprijinită cu legiuite dovezi”. Noul buget este încredințat spre gestionare profesorului, stabilindu-se și lucrările necesare ce trebuie efectuate la școală, între care completarea geamurilor lipsă, repararea ușilor, ceardacului, sobelor, asigurarea cu cele necesare: burete, cretă, scaune, haine ș.a.³¹

Departamentul din Lăuntru monitorizează cu atenție, pentru început, activitatea școlii dorohoiene. Prin două adrese succesive, 15 și 19 noiembrie 1856, instituția menționată, nemulțumită de activitatea profesorului Școlii publice care are interese „diparte de școală”, îi cere acestuia să urmeze pilda altor școli „bine organizate”, iar comandantului companiei de jandarmi din Dorohoi, Costachi Maiacaș, i se atrage atenția că „nu este în preajma școlii a cărei grivitură se fură”³². Localul este necorespunzător, cu săli mici, neîncăpătoare, ferestre înguste, cu dușumeaua din pământ, fără mobilier adecvat, iar Sfatul orașenesc, căruia îi revenea sarcina reparațiilor curente, le neglijează, motiv pentru care la 19 decembrie 1856, noul director al școlii I.V. Adrian solicită onorabilului consiliu efectuarea urgentă a reparațiilor în vacanța de iarnă, motivând că: „apartamentele școlii unde se țin prelecțiile sunt într-o stare de necurătenie foarte mare din cauză că vara trecută nu s-au grijit”, fapt ce impune „a înlătura asemenea necurătenie acum în timpul vacanței”³³.

Din anul școlar 1855-1856, clasa I și clasa a II-a a Școlii primare de băieți din Dorohoi se mută într-un local nou, propriu, pe Strada „Grigore Ghica”, nr. 37, lângă actuala catedrală, local construit la inițiativa lui Scarlat Vârnav și a fratelui său prin inițiativă publică. Clasele a III-a și a IV-a au continuat să funcționeze într-o „casă închiriată” din cartierul jidovimii – în strada numită „Schitul Gorovei”³⁴. În noiembrie 1856, după începerea cursurilor, școala este dotată cu un clopot, cumpărat de la Botoșani și „ferecat” în curtea școlii, iar noul buget al Sfatului orașenesc (1856-1857) prevede și fondurile necesare cumpărării unui ceasornic³⁵. După plecarea lui Ioan V. Adrian, din 1860 noul director al Școlii este profesorul Ion Radu³⁶. În 1860 directorul nou arată, într-o adresă către Consiliul comunal, că: „localul amenință cu ruinarea totală, se ține clasă fără bănci și băieții scriu în picioare. O sală de clasă nu este podită, o alta avea prapontă bogadia cu trei stâlpi ca să nu pice jos”, iar odaia profesorului ce locuia în școală se afla în aceeași stare jalnică de mai mulți ani³⁷. Cauzele acestor neajunsuri se regăsesc în lipsa de preocupare a efortilor, care nu înțeleg încă pe deplin importanța școlii, iar Departamentul Cultului și Instrucțiunii Publice nu are influență asupra efortilor, ele depinzând de Ministerul Dinlăuntru.

Corpul profesoral (1851-1864). Pe lângă greutățile materiale ale începutului, lipsa unor spații corespunzătoare pentru școală, a materialelor didactice și îndeosebi a manualelor școlare, învățământul primar din Dorohoi se confruntă, asemenea tuturor școlilor din Moldova, cu lipsa personalului didactic, corespunzător și necesar. În primii trei ani de activitate, 1851-1854, școala primară de băieți va funcționa cu un singur cadru didactic, Grigorie Soroceanu, la 4 clase, deși numărul elevilor a crescut de la 9, în primul an de existență, ajungând la 83 în anul școlar 1853-1854. Între anii 1854-1856 școala va funcționa cu două posturi la cele patru clase, profesori fiind Grigorie Soroceanu și Vasile Vârnav. În anul școlar 1856-1857, la 55 de elevi înscriși, școala funcționează cu patru posturi: I.V. Adrian, director, Grigorie Platon director adjunct, V. Vârnav și Ioan Popescu, supleanți³⁸. Ioan V. Adrian, un eminent profesor și pedagog al școlii botoșănene, va profesa la Dorohoi până în 1860, când va fi transferat ca profesor de

²⁷ Dumitru Furtună, *op.cit.*, p. 330.

²⁸ ASBT, F. POD, Ds. 12/1856, f. 11.

²⁹ ASBT, F. POD, Ds. 11/1856, ff. 2-3.

³⁰ ASBT, F. POD, Ds. 12/1856, ff. 2-3.

³¹ *Ibidem*, f. 45.

³² A.S.BT., F. POD, Ds. 12/1856, ff. 8-9.

³³ A.S.BT., F. POD, Ds. 12/1856, f. 14.

³⁴ Dumitru Furtună, *op.cit.*, p. 326.

³⁵ A.S.BT., F. POD, Ds. 12/1856, f. 10.

³⁶ A.S.BT., F. POD, Dosar 158/1860, f. 58.

³⁷ A.S.BT., F. POD, Ds. 158/1860, ff. 58-59.

³⁸ V.A. Urcchia, *Istoria școalelor*, Tom III, p. 174.

istorie la gimnaziul din Botoșani. După plecarea lui Ioan V. Adrian, din 1860 noul director al școlii este profesorul Ion Radu³⁹.

În anul școlar 1864-1865, școala primară de băieți Dorohoi funcționează tot cu patru posturi, la 161 de elevi înscriși, cu o medie de 40 de elevi de fiecare clasă. Profesorii, toți numiți între august 1864 și 31 august 1865, au studii diverse: D.N. Nicolau doar cursul primar, fiind institutor de clasa I, G. Bălușescu – școala preparandală, institutor clasa a II-a, D. Ionescu – 7 clase de gimnaziu, institutor clasa a III-a și D. Bobulescu – 7 clase de seminar⁴⁰. Salarizarea cadrelor se realiza din fondurile Ministerului de resort. În anul de început, Grigore Soroceanu își va ridica retribuția lunară de la Isprăvnicia de Suceava, întrucât isprăvnicia de Dorohoi, care funcționase la Mihăileni până în 1851, în urma revenirii la Dorohoi își reia cu dificultate activitatea normală. În 1860 Adunarea legislativă a Moldovei votează primul buget al școlilor, buget adoptat și de Comisia centrală de la Focșani. În Moldova funcționau la acea dată 31 de școli urbane, iar salariul unui institutor era între 650-750 lei pe lună⁴¹. Școlile primare urbane erau încadrate cu institutori, pregătiți la Școala normală preparandală de institutori și instituteoare, înființată la Iași în 1855, în timp ce la școlile sătești erau încadrați învățători, având ca studii doar 4 clase primare și un an de studii teoretice și practice la Școala normală preparandală. Diferența de studii se reflectă și în grila de școlarizare. Salariul anual al unui institutor era de 8400 lei, de 3 ori mai mare față de cel al învățătorilor din rural⁴². Din decembrie 1856, la cererea profesorului Ioan V. Adrian, Sfatul orașenesc Dorohoi aprobă că preotul Ștefan să devină „duhovnicul școlii din acest târg”, după modelul celorlalte școli din principat⁴³.

Evoluția numărului de elevi în perioada 1851-1865. Înființarea școlii primare dorohoiene a fost pentru acele timpuri o faptă de mare laudă, școala asigurând pentru copiii târgoveților, cea mai de folos trebuință – învățătura, podoaba cea mai de cinste a omului, cea mai aleasă, mai înaltă și cea mai lăudată. Treptat, rolul școlii, ca sfânt lăcaș de cultură, folositor la toată obștea, crește și tot mai mulți copii îi frecventează cursurile. La sfârșitul anului școlar 1851-1852, școala funcționa cu două clase, în clasa a II-a fiind înscriși elevii școlii de catiheti din oraș și unii transferați de la Școala Mihăileni, veniți în oraș cu părinții, după ce în același an și reședința ținutului a fost transferată de la Mihăileni la Dorohoi, spre mulțumirea târgoveților. În sunetul clopotului ce anunța sfârșitul orelor, aspectul elevilor era mai pitoresc decât în amintirile lui Creangă, alături de copiii de 7-10 ani, bucuroși de încheierea orelor, ieșeau din clasă și colegii lor, dascălii, oameni maturi, cu bărbi până la brâu, mai fericiți decât copiii de încheierea orelor. Unii elevi erau luați la armată din timpul școlii după cum relatează un document de epocă: „Pe 19 ianuarie 1855, patru ore seara școlarul din clasa a III-a, Macoveiu Ananie, în vârstă de 14 ani (de la Mihăileni), fu năpădit în ulița mare, bătut și maltratat dobitocește, târât la poliție, pus acolo la butucu mare, pe urmă, peste noapte, scos din butucu, s-au ferecate în fiare, ca cel mai mare criminalist (sic!) sub pretecsu numai că este prins la oaste”⁴⁴.

Numărul elevilor a crescut constant, de la 9 elevi în 1851 ajungând la 71 elevi în 1857 și 161 de elevi în 1864. Între anii 1855-1859 au fost înscriși la Școala publică de băieți din Dorohoi 341 de elevi și au absolvit doar 37 elevi, reprezentând 10,85 % din numărul înscrișilor. Numărul foarte mic al absolvenților se explică prin lipsa posibilităților materiale, a manualelor și rechizitelor școlare, dezinteresul pentru școală din partea elevilor și părinților, dar îndeosebi prin faptul că mulți elevi „îndată ce au învățat a scrie și a citi, părăsesc școala angajându-se la cancelariile instituțiilor din ținut și unde sunt primiți fără atestatul de 4 clase”⁴⁵. Situații similare privind absolvenții se regăsesc la toate școlile din Moldova, deci și la școlile primare din Mihăileni și Botoșani.

Nr. crt.	Denumirea școlii	1855		1856		1857		1858		1859		TOTAL		% Prom
		Inscr	Abs	Inscr	Abs	Inscr	Abs	Inscr	Abs	Inscr	Abs	Inscr	Abs	
1.	Școala primară de băieți Dorohoi	66	8	64	10	55	5	71	5	85	9	341	37	10,85
2.	Școala primară de băieți Mihăileni	50	5	60	7	62	8	48	6	45	7	265	33	12,45
3.	Școala primară de băieți Botoșani	151	9	132	8	151	6	139	5	163	10	736	38	5,15
4.	Școala armenescă Botoșani	70	-	135	8	82	-	41	-	-	-	328	8	2,43
5.	Total școli primare Moldova	2825	108	3437	210	3735	252	4482	294	5410	316	19889	1240	6,23

³⁹ A.S.BT., F. POD, Dosar 158/1860, f. 58.

⁴⁰ Ștefan Ciubotaru, *Din trecutul școlii botoșănene. Profesori, Învățători, Mărturii*, Botoșani, Editura Axa, 1997, p. 218; MO, nr. 191/27 august 1864.

⁴¹ V.A. Urechia, *op.cit.*, p. 15.

⁴² *Ibidem*, f. 15, V.A. Urechia

⁴³ A.S.BT., F. POD, Dosar 12/1856, f. 12.

⁴⁴ Gh. Amarandei, *Dezvoltarea învățământului în secolul al XIX-lea în județul Dorohoi*, Dorohoi, 1971, lucrare dactilografiată.

⁴⁵ V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, Tom III, p. 123.

Pentru a reduce abandonul școlar cauzat de lipsurile materiale, din 9 august 1857 Eforia școlilor obligă toți institutorii din țară și comitetele de inspecție să înființeze prin subscriere benevolă fondul pentru ajutorarea copiilor săraci cu cărți și rechizite școlare⁴⁶. Elevii erau supuși unui tratament care arată îmbalnzirea măsurilor educative. Regulamentul cel nou din Moldova interzicea alte pedepse, punând în loc „pobățuirea”, „dogma”, „punerea în picioare sau în genunchi pe vremea clasului”, „oprirea în școală pe toată ziua” și „alte asemenea măsuri părintești”. Chiar și cei excluși puteau fi respinși la cursuri după două luni de pocăință relativă⁴⁷. În anii 1859-1860, la această școală va urma clasele I și a II-a primară și Spiru Haret, cel care spre sfârșitul secolului avea să devină ministru al Instrucțiunii Publice, în trei mandate (1897-1910) și de numele căruia sunt legate organizarea școlară cu tendințe practice, organizarea școlii secundare și a școlilor de meserii și „organizarea pe baze științifice a școlii primare”. Sprijinită de cele două biserici, școala din Dorohoi, își lărgeste treptat influența asupra zonelor adiacente, rolul învățătorilor fiind onorat prin orânduiala fixată de Apostolul Pavel care așează „pe locul întâi apostolii, al doilea prorocii, al treilea învățătorii”.

Conținutul învățământului. Obiectivele școlii primare urmăresc formarea de buni cetățeni, instrucțiunea morală și religioasă a copiilor, pornindu-se de la aserțiunea conform căreia condiția pentru a fi om este de a fi un bun creștin⁴⁸. Durata cursurilor era de 4 ani, cl. I-IV, vârsta minimă de înscriere în școală fiind de 7 ani iar maximă de 10 ani. Programa școlară pentru școlile urbane cuprindea:

Cl. I I. Silabire, citire, scriere

2. Învățarea pe de rost a rugăciunilor

3. Deprinderea la scrierea și însumarea numerelor aritmetice

4. Principiuri de numerotație și calculu din gândire

Cl. a II-a I. Cetirea pe extracte din sfânta scriptură

2. Scrierea după modelu de caligrafică și dictando

3. Catehism

4. Aritmetica(cele 4 lucrări cu numere întregi)

Cl.a III-a I. Citire cu înțelegere și explicație pe deosebite cărți morale și religioase

2. Caligrafia

3. Istoria sântă în prescurtare

4. Aritmetica (cele 4 lucrări cu frângeri și esplicația sistemului măsurătorilu și greutăților obișnuite în țară

5. Elemente de geografie fizică(cele de căpetenie, împărțiri ale globului cu o scurtă descriere a statelor Europei și mai amăruntă a Principatelor România și Moldova

6. Începuturi de gramatică

Cl. a IV-a I. Citire cu explicații pe cartea intitulată “Prietenul tinerimii” și altele asemenea

2. Elemente de geografie îmbinată cu principii de desemnare liniară

3. Elemente de geografie civilă a tuturor părților globului cu o mai amănunțită descriere a statelor Europei

4. Elemente de gramatică

Autorii programei menționau că „în cursurile de citire profesorul se va apleca cu deosebire a da elevilor într-această clasă știință de istorie (mai cu seamă de istoria Țării Românești) și cunoștințe fizice și matematice și de economie casnică, culegând cărți proprii pentru acest sfersitu”⁴⁹. Orele se desfășurau de luni până sâmbătă, dimineața și după-amiaza. Până în anul 1859 în școli s-a folosit alfabetul chirilic. Din anul 1859 se adoptă scrierea latină, primul minister care a adoptat limba latină a fost Ministerul de Culte, iar în lunile următoare alfabetul fu introdus în toate ministerele din Moldova și Țara Românească. Sub impulsul acestei măsuri V.A. Urechia avea să declare că: „Nu cunosc dobândă mai mare culturală ca aceea a lepădării alfabetului chirilic în favoarea celui latin în 1859-1860”⁵⁰.

Privegherea morală și materială a școlilor din oraș se realiza de prefect, coordonatorul unui Comitet de inspecție format din președintele Eforiei și a Tribunalului, precum și de câteva persoane private numite de ministru dintre locuitorii de vază ai orașului. Calitatea învățământului era verificată și de revizorul școlar, reprezentantul Ministerului de Resort. În 1859 revizor școlar T. Veisa avea următoarele atribuții: să inspecteze pe profesorii și să le constate capacitatea și progresele elevilor; să aibă în vedere ca religia străbună să predomine în școli; să caute localuri pentru școala de fete; să urmărească vârsta elevilor la școală și să stărue ca părinții să trimită copiii de 7 ani la școală, să urmărească intrarea în visterie a subvențiilor pentru școli datorate de Eforie⁵¹. Între anii 1864-1866, revizor școlar pe județul Botoșani și

⁴⁶ V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, Tom III, p. 174.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 33

⁴⁸ *Ibidem*, p. 126.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 85.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 227.

⁵¹ *Ibidem*, p. 147.

Dorohoi a fost Ion V. Adrian fost director al Școlii primare de băieți nr. 1 Dorohoi⁵². Școala începe pe 1 septembrie, cu o vacanță de 3 săptămâni la Crăciun și Anul nou, până pe 3 sau 9 ianuarie. Examenul de iarnă se ținea în perioada 14-28 februarie, iar cele din semestrul al II-lea, care includea și vacanța de Paște, se ținea în perioada 1-15 iulie, în fața unei comisii numite de prefect și formată din profesorii clasei, reprezentanți ai Eforiei, Tribunalului și târgoveților.

Școlile private evreiești. În 1851 se deschid în Moldova primele școli private pentru evrei. În Dorohoi, unde la mijlocul secolului al XIX-lea majoritatea populației o formau evreii, în septembrie 1859 funcționau 10 școli evreiești private, unde învățau 206 copii.

Școlile private evreiești din Dorohoi în septembrie 1859

Nr. crt.	Nr. casei	Institutor	Nr. copii	Observații
1	317	Ștruli Dascălu	9	
2	335	Alsăr Dascălu	30	
3	270	Așar Dascălu	25	
4	14	Marcu Dascălu	25	
5	409	Isop Dascălu	20	
6	126	Zalman Dascălu	8	
7	405	Mendel Dascălu	9	
8	620	Haimagi Dascălu	35	
9	144	Aron Bresler	20	
10	76	Isop sãn Moisa Herș Dascălu	25	

În școli copiii învățau numai în limba ebraică. Nici un copil de evreu nu frecventa școala românească, deși autoritățile făcuseră mai multe invitații în acest sens⁵³. Mihail Kogălniceanu, care a girat din mai 1860 și funcția de ministru la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, poziție ce i-a permis să sprijine în mod eficient organizarea școlilor publice israelite, nu a fost de acord cu cererea evreilor ca în școlile lor limba de predare să fie cea germană, pentru că această pretenție venea în contradicție cu articolul 97 al *Așezământului școlilor* existent. Urmărind integrarea populației evreiești, dar neabdicând de la programul său politic ce avea drept scop „dezvoltarea și înflorirea națiunii române”⁵⁴ considera că „tineretul de religione israelită trebuie de a fi crescut în vedere de a face parte din națiunea română și, prin urmare, trebuie ca și învățământul să fie românesc. Aceasta este regula de urmare ce trebuie să insufle pe comunitate... aceasta este o cale de la care guvernul nu poate învoi ca să se abată cineva”⁵⁵. În 1864, numărul școlilor particulare evreiești neautorizate se ridică la 15. Inspectate de Ion V. Adrian, revizorul școlar al județului, acesta constată că la acea dată în școli nu se învățau în limba română și nici nu se respectă programa școlilor publice, motiv pentru care revizorul cere prefectului să ordone închiderea tuturor școlilor⁵⁶.

Școala publică de fete din Dorohoi. Secolul al XVIII-lea aduce și primele mențiuni referitoare la instrucția și educația fetelor. În *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir, referindu-se la învățământul religios tradițional, precizează că de aceste studii aveau parte toate fiicele boierilor care învățau cu scopul de a citi și a scrie cât mai bine în limba țării⁵⁷. În secolul următor sporește interesul părinților față de instrucția și educația fetelor, interes alimentat de ideile gânditorilor progresiști cu privire la necesitatea educației femeii și de contactul tot mai strâns cu cultura europeană, îndeosebi cea franceză. În Moldova prima Școală publică de fete ia ființă în 1832 la Iași⁵⁸. „*Regulamentul școlar moldovean*” al lui Grigore Alexandru Ghica din 1851 impunea ca pe lângă școlile primare din orașe să se înființeze în fiecare județ și câte o școală de fete cu o durată a studiilor de 5 ani⁵⁹. Între 1851-1860 în aproape toate reședințele de județ se înființează școli publice de fete. În anul școlar 1857-1858, în Moldova funcționau 42 școli primare de fete unde învățau 459 de eleve⁶⁰.

Dacă Școala publică de băieți ia ființă îndeosebi ca urmare a stăruințelor Sfatului orașenesc, nu

⁵² A.S.BT., F. POD, Ds.11/1858, f. 2

⁵³ A.S.BT., F. POD, Dosar 50/1859, f.2.

⁵⁴ Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu. Bibliografie*, București, 1971, p. XLVIII.

⁵⁵ *Monitorul Oficial al Moldovei*, II, nr. 189, 1860, p. 2; Dumitru Vițcu, „*Emanciparea evreilor români în gândirea și practica politică kogălniceană*”, în *SAHIR*, II, București, 1997, p. 129.

⁵⁶ A.S.BT., F. POD, Dosar 77/1864, f. 6.

⁵⁷ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Edit. Academice, 1973, p. 373.

⁵⁸ *Istoria învățământului din România*, vol. I, EDP., București, 1983, p. 320.

⁵⁹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, EDP., București, 1971, ediție îngrijită de Ilie Popescu Teiușan, p. 147.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 135.

aceleași interes e manifestat și pentru înființarea Școlii publice de fete, edilii socotind, potrivit mentalității timpului, că instruirea fetelor nu e necesară, menirea femeilor fiind aceea de a fi bune gospodine, mame și soții, îndatoriri pe care le puteau duce la îndeplinire și fără știință de carte. Întrucât autoritățile locale tergiversează deschiderea Școlii de fete, din 1859 Ministrul Cultelor aprobă ca fetele de 6-12 ani să poată fi înscrise la școlile de băieți⁶¹, dezlegare însă ce nu învinge inerția edililor dorohoieni. Noua instituție de învățământ este impusă Consiliului municipal Dorohoi de ministrul Instrucțiunii publice și Cultelor, Mihail Kogălniceanu. În ianuarie 1860, prin circularea ministerului se cere înființarea de școli pentru fete nu numai în târguri, dar și la sate, ministrul văzând în școlile de fete „mijlocul de a se forma din tinerele patriei soții și mame bune, în care reazimă fericirea casnică a familiei și baza pentru creșterea cetățeanului”⁶². În august 1860 Maria Villner din Bacău este numită, prin Decretul Ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor nr. 7532, profesoară la Școala de fete din Dorohoi, ministerul acordându-i acesteia și „gajul pentru spezele drumului”⁶³. Văzând inerția și reticența autorităților locale, Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor intervine din nou în 11 octombrie 1860, cerând imperativ membrilor Consiliului municipal „a lua măsuri grabnice în vederea deschiderii școlii de fete”⁶⁴.

În urma adreselor repetate ale directoarei Maria Villner, care-i amenință pe consilieri cu raportarea la minister, prima Școala publică de fete din Dorohoi se deschide la mijlocul lunii noiembrie 1860⁶⁵. În primele luni, noiembrie – decembrie 1860, cursurile se țin într-un local închiriat, într-o cameră goală, fetele stând în picioare sau pe jos. După noi intervenții ale directoarei Maria Villner, școala este dotată cu 3 bănci, o masă, 6 scaune, 2 canapele, un dulap și o oglindă, obiecte ce reprezentau baza materială de început a școlii dorohoiene de fete. La sfârșitul anului școlar, în iulie 1861, Maria Villner renunță la post, în locul său fiind numită Maria Morțun, care a abandonat catedra după 2 ani, din aceleași motive ca și predecesoarea, indiferența autorităților. A urmat Ana Dobrea din 1864, absolventă a Școlii centrale din Iași, care este nevoită să continue un greu armatol în lupta cu inerțiile locale, pe care le acuză de nepăsare și indiferență, de starca proastă a școlii, unde elevele îngheață de frig, își fac singure curățenie în săli, iar cele necesare cancelariei sunt cumpărate din salariile cadrelor, încât, conchide vehement Ana Dobrea, într-o adresă către Primărie: „Permiteți-mi să vă spun că în toată România nu se află o a doua școală care să fie cu totul lipsită de cele necesare ca aceasta, nici chiar cele evreiești”⁶⁶.

CULTURAL ENVIRONMENT OF DORHOI IN MODERN AGE. THE SCHOLARSHIP FROM GRIGORE ALEXANDRU GHICA TO CUZA VODĂ

(Summary)

The profound social, economical and political changes from the last few decades of 18th century until the unification, determined essential transformation in cultural life, as a way of responding to new appeared conditions. Under these favorable circumstances, the cultural life in Moldavia developed itself, having Iasi as centre of development, the capital of the country. The return to the secular sovereigns has proven an essential moment for the development and awakening of the national culture, held for the appearances and consolidation of the Romanian national spirit. As a result of Romanian specific space and time, the new born national culture will enforce national values, bringing together Romanian collectivities and playing an important role in the appearance of the inner self consciousness of our people. The most important ways in promoting national culture around modern age in Dorohoi were scholarship, typography and the press, the scientific and cultural societies, theatre, literature and art.

This particular study presents the beginning period of the Dorohoi School, from Grigore Alexandru Ghica, the man who created the first school in town around 1766, until the chronological presentation of the other schools: Public school for boys (1851), Private Jewish schools (1859) and Public school for girls (1864). Also, it appeared necessary to make some presentations and details about material resources of the school, evolution of students in numbers, in the period 1851 – 1858, the content of teaching materials and the didactic corpus, this last piece being a humble reverence to the precursors of Dorohoi School.

⁶¹ V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, Tom III, p.159.

⁶² *Ibidem*, p. 240.

⁶³ A.S.BT, F. POD, Ds. 47/1860, f. 47.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Arhivele Statului Botoșani, POD, Ds. 481/1866, f. 13.